

Oma maa mansikka

- neuvoja kasvien tunnistamiseksi ja auttamiseksi

Hyvä lukija

Maatalousympäristö on niin maisemallisesti kuin luonnon monimuotoisuudeltaankin Suomen arvokkaimpia elinympäristöjä. Maatalousympäristön luonnon ja maiseman hoidosta on julkaistu suuri määrä ansiokkaita esitteitä ja oppaita. Useimmiten oppaat kertovat itse elinympäristöistä ja niiden hoitotoimista. Kädessäsi oleva opas keskittyy kasveihin ja esittelee sellaisia kasvilajeja, joiden runsaus kertoo hyvinvoivasta maatalousluonnosta ja hoitotoimenpiteiden onnistumisesta.

Kyseessä ei ole varsinainen kasvien määrittysopas, jonka avulla pystyisi tunnistamaan kaikki maatalousympäristössä vastaan tulevat kasvilajit. Maatalousympäristössä esiintyvien kasvien lajikirjo on niin valtava, ettei kaikkien lajien esittely onnistu kuin kirjoissa. Tämä opas esittelee 28 kasvilajia. Ne on valittu sen vuoksi, että ne ilmentävät monille harvinaistuneille lajeille hyviä kasvuolosuhteita eli ovat indikaattoreita.

Suomen tiloilla on hyvin paljon kiinnostusta luonnon monimuotoisuuden hoitoon. Monien tuttujen lajien häviäminen on pantu huolestuneena merkillle. Oppaan loppuosassa esitellään toimia, joiden toteuttaminen voi varmistaa vähentyneiden kasvilajien säilymisen omalla tilalla.

Jokaisen tilan alueella on kohteita, joissa elää muuta aluetta monipuolisempi kasvilaisuus. Jokaisella tilalla on siis kasvistollisesti arvokkaita kohteita. Toivomme, että tämä opas innostaa paitsi tunnistamaan nämä kohteet myös innostaa niiden hoitamiseen. Monen vähentyneen kasvilajin tulevaisuus riippuu viljelijöistä. Sitä arvokasta työtä, mitä viljelijät maatalousluontomme säilymiseksi tekevät, ei mikään muu taho voi tehdä.

BirdLife Suomi ry

Maa- ja kotitalousnaisten Keskus ry

Metsästäjien keskusjärjestö

Suomen Luonnonsuojeluliitto ry

WWF Suomi

Muistojen kultaamat maat ovat monimuotoisimpia

Monella suomalaisella rakkaat lapsuuden muistot liittyvät kesäiseen maaseutuun. Auringoisilta niityiltä poimittiin päivänkakkaroita ja kissankelloja maljakkoon, ja silitettiin laiduntavia eläimiä. Niityillä myös tutkittiin värikkäiden perhosien siipien väkettä, ja makupalaksi poimittiin ahomansikoita tai mesimarjoja pientareelta. Kyläiden vierillä polveilivat kauniit maisemat, joissa pihamaiden ja peltoaukoiden reunoilla kukkivat niityt ja metsien laiteita reunustivat puistomaiset laidunhaat.

Lapsuuden muistojen ja mielikuvien kultaamat maisemat ovat myös luontonsa puolesta rikkaita. Yksinomaan maatalouden luomissa elinympäristöissä elää neljäsosa maamme kaikista lajeista. Erityisesti laidunnus ja niitto ylläpitävät monipuolista lajistoa. Näistä toimenpiteistä on hyötynyt puolet Suomen putkilokasvilajeista, jonka lisäksi puolet maamme päiväperhosista on riippuvaisia niityistä ja niiden kasveista.

Viime vuosikymmeninä maatalouden työmenetelmät ovat muuttuneet ja maankäyttö on tehostunut. Tämä on vähentänyt perinteisen maatalouden luomien ympäristöjen määrää. Kuitenkin jokaisella maatilalla on luonteensa mukaan mahdollisuus hoitaa erilaisia monimuotoisuudeltaan arvokkaita kohteita. Näin metsänreunojen mansikkapaikat ja niityt kukkineen ja perhosineen voivat jälleen olla osa maalaismaisemaa.

Tässä esitteessä kerrotaan maatalousympäristön rikkaasta kasvimaailmasta ja kasvien merkityksestä eri eläinlajeille.

Maanviljely on tärkeää työtä!

Läheisesti luonnon kanssa työtä tekevillä viljelijöillä on suuri merkitys luonnon ja maiseman hoitajina. Viljelijän työn jälki näkyy maalaismaiseman vaihtelevuudessa ja lajien moninaisuudessa. Monimuotoisessa maisemassa peltojen ja pihapiirien lomassa vaihtelevat esimerkiksi erilaiset niityt, pientareet, puustoiset saarekkeet ja laidunhaat. Näitä maisemassakin kauniina polveilevia alueita käyttävät elinympäristöinänsä lukuisat erilaiset lajit, kuten tämän esitteen arvokkaat kasvit. Luonnoltaan arvokas maisema on myös ihmisen kannalta mielenkiintoinen ja kaunis. Kotimaisen ruoan tuottamisen ohella viljelijöillä on suuri merkitys myös monimuotoisen ympäristön ylläpitämisessä, mikä tekee viljelystä tärkeää työtä!

Arojen kasvit ihmisen luomissa ympäristöissä

Suurin osa maatalousympäristöjen kasveista kuuluu alkuperäiseen lajistoomme, joka levisi Suomeen viime jääkauden jälkeisenä lämpökautena. Monet näistä lajeista ovat peräisin Kaakkois-Euroopan ja Aasian aroilta. Ilmaston viileessä lajit säilyivät pien-ilmastoltaan edullisilla alueilla, joita ovat esimerkiksi avoimet kallionpäällykset, harjujen lämpimät etelärinteet ja tulvien ja jään avoimena pitämät rantaniityt. Aiemmin myös metsäpalot olivat nykyistä yleisempiä, ja niiden jälkeisillä aukeilla kasveilla oli jatkuvasti kasvupaikkoja saatavilla.

Esi-isiemme menneinä vuosisatoina harjoittama maatalous perustui pääosin kas-kiviljelyyn ja niittotalouteen. Kasket raivattiin metsistä. Viljelyn päätyttyä kaskiahoja niitettiin ja laidunnettiin, kunnes ne hiljalleen kasvoivat umpeen. Kaskien lisäksi met-siä raivattiin myös niityiksi. Nämä avoimet alueet loivat runsaasti uusia elinympäris-töjä valoa ja lämpöä vaativille kasveille.

Maahamme on myös ihmisen mukana kulkeutunut kokonaan uusia lajeja. Tällaisia tulokaskasveja on tullut esimerkiksi viljan- ja heinänsiemenen mukana. Nämä ihmisen mukana saapuneet lajit elävät pääosin ihmisen luomissa ympäristöissä. Useimmat lajit ovat jo niin vakiintuneita maahamme, että on enää mahdotonta sanoa, ovatko ne alkuperäisiä vai myöhemmin tänne ihmisen mukana kulkeutuneita.

Avoimuudessa ja lämmössä viihtyvät kasvit

Perinteisestä niitosta ja laidunnuksesta on ollut hyötyä monille kasvilajeille. Niiden vaikutuksista ovat hyötäneet erityisesti monet matalakasvuiset niittyjen lajit, jotka viihtyvät avoimilla ja lämpimillä kasvupaikoilla.

Esi-isiemme harjoittaessa maataloutta syntyi runsaasti avoimia niitty- ja laidun-alueita. Auringon paistaessa näille aukko paikoille niiden lämpötila kohoaa erityisesti kesäisin ympäristöään korkeammalle. Tämä luo hyvät kasvuolot lämpöä vaativille kasveille. Niittukasveja auttaa lisäksi niiton ja laiduntamisen aikaansaama kasvillisuuden madaltuminen. Niitettäessä ja laidunnettaessa korkeakasvuiset lajit menettävät suhteessa suuremman osan massastaan kuin matalakasvuiset. Koska pieni- ja matalakasvuiset lajit pystyvät helpommin korvaamaan menetykset, niiden asema paranee. Matalakasvuiset niittylajit ovat myös sopeutuneet korkeakasvuisia lajeja pienempään ravinnemäärään, ja ne tulevat toimeen vähäravinteisillakin mailla. Erityisesti rehevyyttä aiheuttavien typen ja fosforin määrän vähentyessä pienikokoisten niittylajien elinmahdollisuudet paranevat.

Nykyään monien niittukasvien elinmahdollisuuksia kaventaa lannoitteiden ja torjunta-aineiden kulkeutuminen niiden kasvupaikoille. Lannoitteet rehevöittävät kasvillisuutta, jolloin korkeakasvuiset heinät ja juuririkkakasvit runsastuvat. Monet kasvilajit kestävät myös huonosti torjunta-aineita, ja niiden käyttö yksipuolistaa lajistoa. Eräät heinät, kuten juolavehnä, kestävät hyvin viljanviljelyn yhteydessä käytettäviä torjunta-aineita, ja saattavat runsastua ruiskutusten seurauksena. Näin sekä lannoitteiden että torjunta-aineiden kulkeutuminen kasvien esiintymispaikoille rehevöittää ja yksipuolistaa lajistoa.

Arvokkaita elinympäristöjä

Hyödylliset pientareet ja reunavyöhykkeet

Perinteisen maatalouden aikana peltoja reunustivat avo-ojien varsille syntyneet pientareet. Pientareita muodostui myös teiden ja vesistöjen varsille. Piennaralueet olivat usein leveitä, ja niiltä niitettiin talvirehua karjalle.

Aiemmin olivat tavanomaisia myös pellon ja metsän väliset reunavyöhykkeet, joilla puiden ja pensaiden lomassa on pieniä niittyaukeita. Reunavyöhykkeet ovat syntyneet laidunnuksen tai niiton seurauksena. Karjan kulkiessa metsissä avointen peltojen reunat tulivat paremmin laidunnetuiksi, jolloin puiden lomaan syntyi aukkopaikkoja. Asutuksen lähellä metsänreunoja avarsi myös polttopuiden kerääminen. Monin paikoin avoimia reunavyöhykkeitä myös niitettiin pientareiden tapaan.

Viljelymenetelmien muuttuessa peltoaukeat ovat laajentuneet ja avo-ojat on korvattu salaojilla, mikä on suuresti vähentänyt pientareiden määrää. Myös reunavyöhykkeet ovat hävinneet, ja metsä ulottuu pellonreunaan saakka. Monimuotoisilla piennaralueilla ja reunavyöhykkeillä on kuitenkin myönteisiä vaikutuksia sekä peltoviljelylle että luonnon monimuotoisuudelle.

Monilla tiloilla pellon ja metsän väliset reunavyöhykkeet ovat kasvilajistoltaan kaikkein monimuotoisimpia alueita. Useimmat niittyjen kasvit voivat kasvaa myös pientareilla ja reunavyöhykkeillä. Kasvistoltaan arvokkaimpia ovat matalakasvuiset ja kuivat alueet. Pientareiden ja reunavyöhykkeiden kasvillisuudella on suuri merkitys myös alueen eläinlajiston kannalta. Mitä monimuotoisempaa kasvillisuutta pientareilla on, sitä monipuolisempaa eläinlajistoa ne pystyvät ylläpitämään.

Peltojen väleissä kulkevat pientareet sekä metsän reunassa sijaitsevat reunavyöhykkeet toimivat tärkeinä kulkuväylinä eläimille. Monet hyönteiset ja riistaeläimet eivät ylitä laajoja, yhtenäisiä peltoaukeita, mutta uskaltavat pientareiden kasvillisuuden suojassa liikkumaan metsänreunalta tai niittyaukealta toiselle. Alueilla monivärisinä kukkivat kukat tarjoavat ravintoa linnuille ja kasveja pölyttävälle hyönteisille, joista monet ovat tärkeitä myös ihmisen taloudessa. Useat hyönteiset ja linnut myös pesivät pientareilla.

Pientareita käyttävät hyväkseen myös monet viljelylajien tuholaisia syövät petohyönteiset ja hämähäkit. Pedot talvehtivat pientareilla ja siirtyvät kesän tullen ruokailemaan ja lisääntymään pelloille. Aikoina, jolloin pelloilla ei ole tarpeeksi syötävää, pe-

dot ruokailevat pientareella. Näin alueella on pysyvä petokanta, joka useissa tapauksissa pystyy estämään tuholaisien runsastumisen pelloilla tai ainakin lieventämään sitä.

Pellon ja metsän reunavyöhykkeillä on pientareiden tarjoamien hyötyjen lisäksi vielä muitakin etuja viljelylle. Kun metsän korkeus lisääntyy vähitellen pellonreunan matalista pensaista metsänreunan valtapuuston korkeuteen, varjostus pellon reunaan vähenee. Näin valo- ja lämpöolosuhteet paranevat, ja lumi sulaa keväällä aikaisemmin. Vaihtumisyöhyke suojaa myös metsää tuulen vaikutuksilta. Reunavyöhykkeen marjovista puista ja pensaista saavat ravintoa linnut, ja alueet toimivat riistaeläinten suojapaikkoina.

Muita arvokkaita elinympäristöjä

Useilla maatiloilla on teiden, peltojen ja rakennusten läheisyydessä niittymäisiä joutomaalaikkuja. Ne kannattaa säilyttää, sillä niillä voi olla merkitystä sekä kasvien että eläinten elinympäristöinä. Kasvillisuudeltaan parhaita kohteita ovat matala- ja harvakasvuiset alueet. Joutomaan niittäminen lisää kasvilajiston monimuotoisuutta.

Vanhoiden maatilojen pihapiireistä voi vielä löytää kukkivia pihaketoja tai niittyjä, jotka monin paikoin ovat hävinneet nurmikkoistutusten ja ruohonleikkureiden tieltä.

Peltoaukeiden keskellä sijaitsee usein puustoisia saarekkeitä, joista monia on aiemmin laidunnettu. Puustoisilla saarekkeilla on valtapuuston lomassa niittyaukioita, jotka laidunnuksen päätyttyä kasvavat umpeen. Puusaarekkeet muistuttavat rakenteeltaan reunavyöhykkeitä, ja niitä voi hoitaa samaan tapaan.

Ennen heiniä kuljetettiin ympäröiviltä niityiltä ja peltosaroilta varastoitaviksi latoihin. Liikuteltaessa heiniä ladon ympärillä alueelle varisi runsaasti eri puolilta kulkeutuneita siemeniä. Latojen ympäristöt olivatkin usein kasvilajistoltaan monimuotoisia. Ladoista ja niiden ympäristöstä saavat suojapaikan myös monet eläimet.

Monimuotoiset perinnebiotoopit

Perinnebiotooppeja ovat avoimet niityt sekä puustoiset hakamaat ja metsälaitumet. Perinnebiotoopit ovat syntyneet vuosikymmeniä kestäneen niiton tai laidunnuksen tuloksena. Alun perin niityltä niitettiin karjalle talvirehua, minkä jälkeen loppukesällä eläimet päästettiin alueille laiduntamaan. Muun ajan karja laidunsi metsissä.

Perinnebiotoopit ovat kasvi- ja hyönteislajistoltaan maatalousympäristön monimuotoisimpia alueita. Erityisen runsas lajisto viihtyy avoimilla niityillä.

Niityistä rikkaimpia ovat kuivat niityt eli kedot. Ketoja syntyy kallioiden päälle ja hiekkapohjaisille maille. Näiden alueiden lajisto on sopeutunut kuivaan kasvuympäristöön ja kestää auringon paahdetta. Runsas lajisto viihtyy myöskin tuoreilla niityillä, jotka ovat maamme yleisin niittytyyppi. Nämä moniväristen kukkien koristamat niityt olivat ennen parhaita heinämaita. Merkittäviä alueita ovat myös kasvillisuudeltaan matalat meren- ja järvenrantaniityt. Näiltä alueilta häviävät umpeenkasvun myötä paitsi arvokkaat kasvilajit, myös monet kahlaajat ja vesilinnut.

Metsien laiduntamisen myötä on syntynyt puistomaisen avoimia hakamaita, joilla harvahkon puuston lomassa on heinien ja kukkivien ruohojen värittämiä aukkopaikkoja. Hakamaita tiheämpipuustoisia ovat metsälaitumet. Metsälaitumilla tiheäpuustoisten kohtien alla viihtyvät metsien lajit, kuten monet varvut, mutta puuston lomassa oleville niittyaukeille on hivuttautunut myös niittyjen lajeja. Hakamailla ja metsälaitumilla on runsaasti lahoppuuta, jota eri kehitysvaiheissaan käyttävät monet hyönteiset. Lahoista puista myös monet linnut löytävät pesäkolon ja lepakot päiväpiilon. Lisäksi lahoppuilta löytyy omaleimainen sieni-, sammal- ja jäkälälajisto.

Erityisesti pinta-alaltaan laajat perinnebiotoopit pystyvät ylläpitämään monipuolista lajistoa, ja niillä on suuri maisemallinen merkitys. Puhutaankin kokonaisista perinnemaisemista, joihin erilaisten perinnebiotooppien lisäksi kuuluvat myös maatalouden rakennukset pihapiireineen, aitauksineen ja kyläkokonaisuuksineen.

Yllätyksellinen siemenpankki

Vaikka kasvupaikan olosuhteet muuttuisivat siten, että kasvi ei enää pysty alueella kasvamaan, sen siemeniä voi jäädä maaperän siemenpankkiin. Joillakin kasvilajeilla maassa olevat siemenet säilyttävät itävyytensä vuosia tai jopa vuosikymmeniä. Kun olosuhteet muuttuvat suotuisiksi, siemenet alkavat itää. Tilaa ja valoa itäville siemenille tarjoavat kunnostuksen seurauksena madaltunut ja harventunut kasvillisuus sekä maaperän rikkoutuminen. Pienimuotoisesti vapaata kasvutilaa syntyy myös vaikkapa maatalouskoneen renkaan painaumaan, sadeveden aiheuttamaan noroon tai karjan tallausjälkeen.

Jos maaperän siemenpankkia ei ole, paikka on riippuvainen muualta tulevasta siemensateesta. Kasvien siemeniä kulkeutuu esimerkiksi tuulen, virtaavan veden ja eläinten mukana. Siementen leviäminen uusille kasvupaikoille on sitä todennäköisempää, mitä lähempänä vanhoja esiintymisalueita ne sijaitsevat. Jotta siemenet pääsisivät leviämään, on tärkeää, että lähekkäin toisiaan sijaitsee useita sopivia kasvupaikkoja.

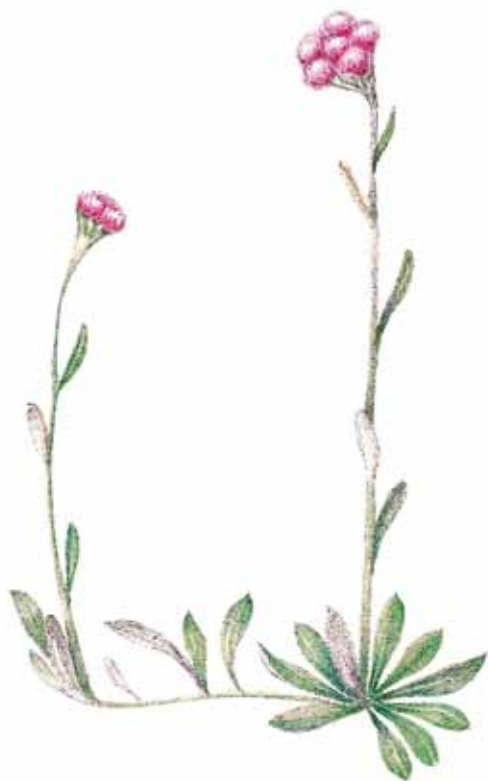
Luonnonkasvien siemenpankki on monipuolisin muokkaamattomilla alueilla, kuten reunavyöhykkeillä, niityillä ja laidunmailla. Näiden alueiden komistukseksi voi kunnostuksen seurauksena ilmestyä yllättäviä lajeja, jotka kertovat alueen entisestä maankäytöstä.

Arvokkaita kasvilajeja

Seuraavassa esitellään 28 maatalousympäristössä esiintyvää kasvilajia. Nämä lajit kerrota-
vat avoimesta ja vähäravinteisesta kasvupaikasta, jollaiset ovat käyneet harvinaisiksi muuttuneen maankäytön myötä. Jos löydät yhden tai useamman seuraavista kasvilajeista, niiden ympäristöä kannattaa tutkia tarkemmin, sillä samalla paikalla esiintyy todennäköisesti muitakin arvokkaita lajeja. Näiden lajien kasvupaikat kannattaa ottaa hoidon piiriin.

Aluksi esitellään lajeja, joita tavataan melko yleisenä koko maassa. Näitä on noin puolet lajeista. Sen jälkeen esitellään lajeja, joita tavataan lähinnä tai ainoastaan eteläisen Suomen alueella Oulun tai Keski-Suomen korkeudelta etelään. Lopuksi kerrotaan pohjoiselle Suomelle luonteenomaisista lajeista.

Kissankäpälä 5–30 cm

Kissankello 10–60 cm

Kissankäpälä

Kissankäpälää esiintyy koko maassa, mutta sen runsaimmat esiintymät sijaitsevat Itä- ja Pohjois-Suomessa. Lajin luontaisia kasvupaikkoja ovat kallionpäällykset, kuivat kankaat ja tunturipaljakat, joilta se on levinnyt ihmisen luomille kedoille ja pientareille.

Kissankäpälä lienee saanut nimensä pienistä tassumaisista mykerökukistaan. Kukat saavat pörröisen ulkonäkönsä ja värinsä kehtosuomuista, jotka emikasveissa ovat vaaleanpunaiset ja hedekasveissa valkoiset. Kissankäpälä viihtyy avoimilla kasvupaikoilla, joille se levittäytyy rönsymäisen kasvutapansa ansiosta. Laji onkin vähentynyt kasvupaikkojen umpeenkasvun ja rehevöitymisen vuoksi.

Kissankäpäläkasvustoista voi tavata useita harvinaisia perhoslajeja.

Kissankello

Kissankello on koko maassa yleinen niittykasvi, jonka tunnistaa jo varhain keväällä pyöreistä ruusukelehdistään. Myöhemmin kesällä ruusukelehdet lakastuvat.

Kissankellosta kasvaa Suomessa useita erilaisia rotuja. Jotkut roduista viihtyvät ihmisen luomilla kasvupaikoilla, mutta toisia tavataan ainoastaan alkuperäisissä luonnonympäristöissä. Maatalousalueilla yleisin on niittykissankello, joka kasvaa kuivilla ja tuoreilla niityillä sekä pientareilla.

Kissankello on Keski-Pohjanmaan maakuntakukka.

Ahomansikka 5–20 cm

Ahomansikka

Ahomansikkaa kutsutaan kansanomaisesti myös metsämansikaksi. Laji on runsas Oulun korkeudelle saakka, mutta tätä pohjoisempanakin tavataan harvinaisia erillisesiintymiä. Ahomansikan alkuperäiset kasvupaikat sijaitsivat valoisissa lehtomaisissa metsissä ja kallioilla, Pohjois-Suomessa myös jokivarsien törmillä. Vanha maatalous hyödytti lajia paljon, ja se levisikin runsaana kaskiahoille, niityille ja harvapuustoihin laidunhakoihin.

Ahomansikka vaatii avoimen kasvupaikan, jossa se pääsee leviämään rönsyjen avulla. Kukinta ja marjominen onnistuu parhaiten valoisalla paikalla, joten kasvillisuuden sulkeutuessa vanhat mansikkapaikat ehtyvät. Siemenet voivat kuitenkin säilyttää itävyytensä maassa vuosikymmeniä.

Mansikan marja ei ole aito marja, vaan turvonnut kukkapohjus, jonka pinnalla pienet keltaiset pähkylähedelmät sijaitsivat. Mehevät kukkapohjukset houkuttelevat monenlaisia eläimiä syömään niitä. Näin hedelmät kulkevat ruuansulatuskanavan läpi ja pääsevät uusille kasvupaikoille.

Mesimarja 10–25 cm

Mesimarja

Mesimarja on koko Suomessa yleinen kasvilaji, mutta runsain se on Keski-Pohjanmaan ja Pohjois-Karjalan korkeudelta Keski-Lappiin ulottuvalla alueella. Tämä kosteilla paikoilla viihtyvä laji on luontainen rantatörmillä, tulvivissa rantametsissä, korvissa ja lehdoissa. Kaskeamisen ja puuston raivauksien myötä laji runsastui myös laidunahoilla, niityillä ja pientareilla. Mesimarja on taantunut ojitusten ja niittyjen umpeenkasvun vuoksi.

Mesimarja lisääntyy kasvullisesti rönsyjen avulla. Yhden emoyksilön kasvattamat rönsyt voivat levitä laajalle alalle muodostaen näin kasvuston, joka muodostuu vain yhdestä yksilöstä ja on perimältään samanlainen. Vaikka kasvusto kukkisi runsaasti, marjoja ei välttämättä kehity, sillä hedelmöityäkseen kukat tarvitsevat siitepölyä toisesta yksilöstä. Mesimarjan marjomista onkin usein pidetty oikullisena. Myös ympäristöolojen muuttuessa epäsuotuisiksi marjominen loppuu ensin, vaikka monivuotinen kasvi voikin sennällään paikalla pitkään.

Nurmitatar

Nurmitatar on yleinen koko maassa, mutta runsain Pohjois-Suomessa. Luontaisilla kasvupaikoillaan laji viihtyy monenlaisissa ympäristöissä, jotka vaihtelevat runsasravinteisista soista ja tunturikankaista purovarsipensaikkoihin, lehtoihin ja tuoreisiin kangasmetsiin. Myös maatalousympäristöstä laji on löytänyt useita erilaisia kasvupaikkoja, kuten tuoreita niittyjä, pientareita ja hakamaita.

Nurmitattaren version latvaan kehittyvät pienten valkeiden kukkien muodostama tähkämäinen kukinto. Kun kukintoa tutkii tarkemmin, huomaa, että tähkän alaosaan on kukkien sijaan

Nurmitatar 10–30 cm

tummanpunaisia itusilmuja. Pienen sipulin muotoiset itusilmut putoavat kypsyttyään maahan emokasvin juurelle ja itävät, jolloin niistä kasvaa perimältään emokasvin kaltainen yksilö. Tällainen lisääntyminen ilman perintötekijöiden vaihtoa on nurmitattaren pääasiallinen lisääntymistapa. Kukkien tuottamien siementen avulla nurmitatar lisääntyy huomattavasti harvemmin.

Päivänkakkara

Päivänkakkaraa esiintyy koko maassa. Se on yleinen laji pohjoisinta Suomea lukuun ottamatta, missä esiintymät ovat paikoittaisia.

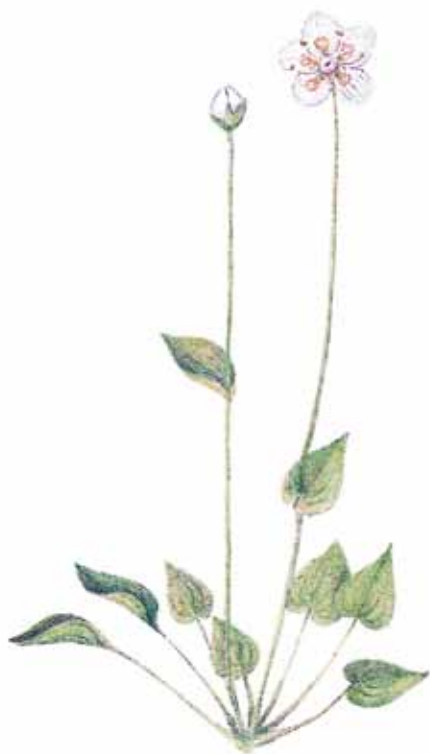
Päivänkakkara hyötyi kaskenpoltosta ja levittäytyi runsaana entisille kaskiahoille. Ahojen umpeuduttua laji on vetäytynyt kedoille, niityille ja pientareille. Päivänkakkaran esiintymistä on helppo auttaa. Laji pitää erityisesti niittämisestä, ja niittoniityillä ja -pientareilla se onkin usein runsaimpia kasveja.

Vaikka päivänkakkara nykyään kaunistaa monenlaisia kasvupaikkoja, se ei kuulu Suomen alkuperäiseen lajistoon, vaan on levinnyt maahamme jo varhain ihmisen seuralaisena.

Päivänkakkara on Keski-Suomen maakuntakukka.

*Päivänkakkara
20–70 cm*

Vilukko 5–25 cm

Ketonoidanlukko 5–25 cm

Vilukko

Tähtikukkaista vilukkoa tavataan koko maassa, mutta runsain se on Länsi- ja Pohjois-Suomessa sekä Pohjois-Karjalassa.

Nimensä vilukko lienee saanut kosteista ja viileistä kasvupaikoistaan. Alkuperäiset kasvupaikat sijaitsevat lähde- ja lettoasoilla, puronvarsilla ja rantaniityillä. Näiltä alueilta se on levinnyt ihmisen luomille tuoreille ja kosteille niityille. Sievien valkoisten kukkien lisäksi kasvista on huomattu myös lehdet, joihin viittaavat monet kansanomaiset nimet, kuten hevosenkengänkukka, varsankavio ja sydämenkukka.

Noidanlukot

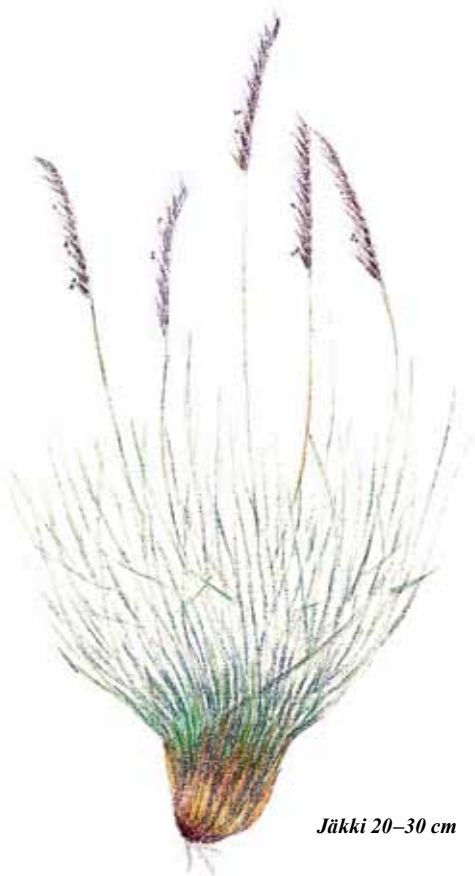
Noidanlukot ovat itiöiden avulla lisääntyviä saniaiskasveja. Suomessa esiintyy seitsemän eri noidanlukkolajia, joista tunnetuimpia ovat koko maassa tavattavat keto- ja ahonoidanlukko.

Keto- ja ahonoidanlукon alkuperäiset kasvupaikat sijaitsevat avoimilla kalliohyllillä ja rantaniityillä, joilta ne ovat levinneet ihmisen luomille matalakasvuksille kedoille ja niityille, joskus myös pientareille. Kasvupaikkojen rehevöityminen ja umpeenkasvu ovat voimakkaasti vähentäneet pienikokoisia noidanlukkoja.

Noidanlukoilla kasvin koko maanpäällinen osa on yhtä lehteä. Kaksiosaisen lehden toinen osa muistuttaa tavallista vihreää ja litteää kasvin lehteä. Toisessa osassa puolestaan kehittyvät pallomaiset itiöt.

Ahonoidanlukko 10-25 cm

Jäkki 20-30 cm

Noidanlukkojen suku on saanut nimensä ketonoidanlukon lehdestä. Vihreä ja litteä lehden osa muistuttaa viuhkan muotoisine lehdyköineen vanhoissa avaimissa käytettyä koristemuotoa. Tästä onkin saanut alkunsa taru kaikki lukot avaavasta taika-avaimesta.

Koska noidanlukot ovat hyvin pieniä, niitä etsiessä saa toden teolla kumarrella niityllä. Jos etsiminen tuottaa tulosta, samalta kasvupaikalta saattaa löytää useampiakin eri noidanlukkolaajeja. Paikalla kannattaa myös käydä useana eri vuotena, sillä noidanlukot ovat oikullisia esiintymisessään. Sateisina kesinä kasveja näkee usein enemmän; kuivina kesinä versot kuivuvat jo alkukesällä ja kasvit tuntuvat hävinneen.

Noidanlukot leviävät tehokkaasti kauas lentävien pienten itiöiden avulla. Hyvinhoidetulta niityltä löytääkin todennäköisesti ainakin ketonoidanlukon ennemmin tai myöhemmin.

Jäkki

Jäkki on koko maassa yleinen heinä. Lajin alkuperäiset kasvupaikat sijaitsevat niukkaravinteisilla ja happamilla rannoilla, kosteissa painanteissa, kallioilla ja tunturiniityillä. Matalakasvuinen jäkki hyötyi perinteisestä niitosta ja laidunnuksesta leviten runsaana erilaisille niityille, hakamaille ja metsäpolkujen varsille.

Matalana, tiivismättäisenä ja jäykkäkortisena jäkki muodostaa haasteen niittäjälle. Tästä kertovat monet kansanomaiset nimet, kuten jussinparta, rautaheinä ja siantakku.

Ahokirkiruoho
30–50 cm

Pussikämmekkä 10–30 cm

Ahokirkiruoho

Orkidea- eli kämmekkäkasvien heimoon kuuluva ahokirkiruoho koristaa etelä- ja keskisuomalaisia niittyjä ja hakamaita. Harvinaisena lajia tavataan myös lehtometsistä ja kalkkikallioilta.

Komea ja runsaskukkainen ahokirkiruoho on kaikkein voimakaimmin taantuneita niittykasveja. Laji kestää huonosti umpeenkasvua ja lannoittamisen vaikutuksia. Lannoittaminen vähentää maaperän sienten toimintaa, joka on tärkeää ainakin siementen itäessä. Monien muiden orkideojen tapaan ahokirkiruoho valmistaa kuitenkin tuhansia pieniä siemeniä, jotka voivat tuulen mukana lentää pitkiä matkoja.

Ahokirkiruohon saattaa sekoittaa muihin punakukkaisiin orkidealajeihin, kuten maariankämmeköihin. Maariankämmeköillä on kuitenkin useimmiten punapilkulliset lehdet kirkiruohon lehtien ollessa kokonaan vihreitä.

Kirkiruoho on rauhoitettu Oulun läänin eteläpuolella.

Pussikämmekkä

Myös huomaamattoman näköinen pussikämmekkä kuuluu orkideakasveihin. Laji on melko yleinen Pohjois-Suomessa, mutta vähentynyt etelässä. Pussikämmekän alkuperäisiä kasvupaikkoja ovat lehdot, suot ja tunturikankaat, joilta se on levinnyt hakamaille ja metsälaitumille.

Vaikka vaalean- tai kellanvihreä pussikämmekkä on vaatimattoman näköinen, sen kukissa vierailee runsaasti hyönteisiä. Näitä pölyttäjiä kasvi houkuttelee paikalle vienon tuoksunsa avulla.

Huopakeltano 5–25 cm

Huopakeltano

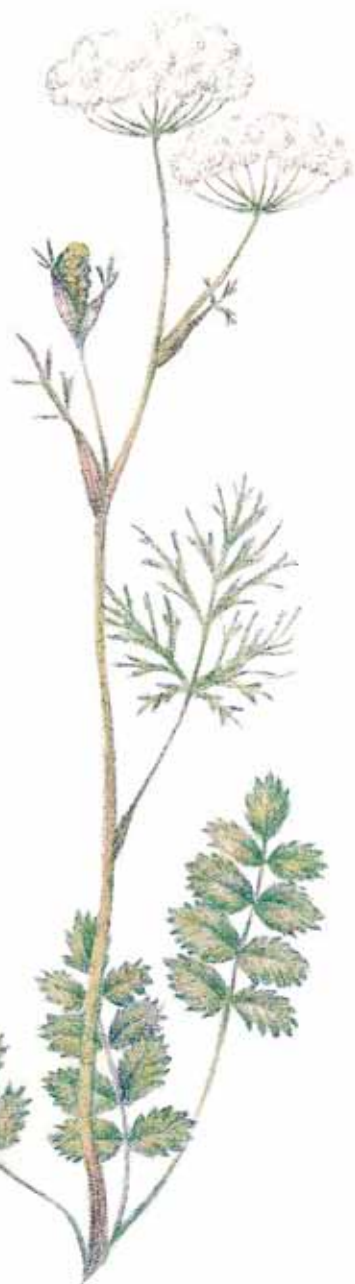
Huopakeltano kasvaa yleisenä aina Oulun ja Koillismaan korkeudelle saakka, tosin Pohjanmaalla laji on paikoin niukka. Huopakeltano vaatii paahteisia ja kuivia kasvupaikkoja ja viihtyy soran ja hiekan sekaisilla mailla. Sen alkuperäisiä kasvupaikkoja ovat kalliot, harjumetsät ja jokien törmät, joilta se on levinnyt ihmisen luomille kedoille ja pientareille.

Avoimilla kasvupaikoilla esiintyvä huopakeltano levittäytyy ympäristöönsä rönsyjen avulla. Näin se voi muodostaa laajoja, yhtenäisiä kasvustoja. Matalakasvuiset laikut erottuvat muun kasvillisuuden joukosta harmaanvihreiden lehtiruusukkeiden ja keltaisten mykerökukkien ansiosta.

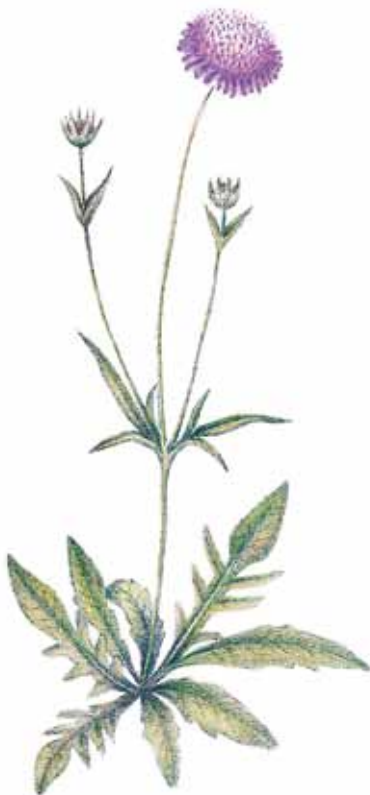
Ahopukinjuuri

Ahopukinjuuri kasvaa yleisenä Kainuuseen saakka, mutta yksittäisiä erillisesiintymiä tavataan Etelä-Lapin korkeuksillakin. Suurin osa kasvupaikoista sijaitsee ihmisen aikaansaamilla alueilla, kuten niityillä ja pientareilla. Lajia kasvaa kuitenkin myös lehtomaisissa rännemetsissä, kallioilla ja rannoilla. Luonnonkasvina ahopukinjuuri suosii kalkkipitoisia alueita, mutta ihmisen luomissa ympäristöissä niitto ja laidunnus ovat korvanneet kalkin puutetta.

Ahopukinjuurella on monivuotinen ja paksu juuri, joka tunkeutuu syväälle maahan tai kallionkoloihin. Juuren ansiosta laji tulee toimeen kuivilla kasvupaikoilla. Juuri tuoksuu vuohelta, mistä kasvi on saanut suomenkielisen nimensä.

*Ahopukinjuuri
20–50 cm*

Ruusuruoho 30–80 cm

Purtojuuri 30–60 cm

Ruusuruoho

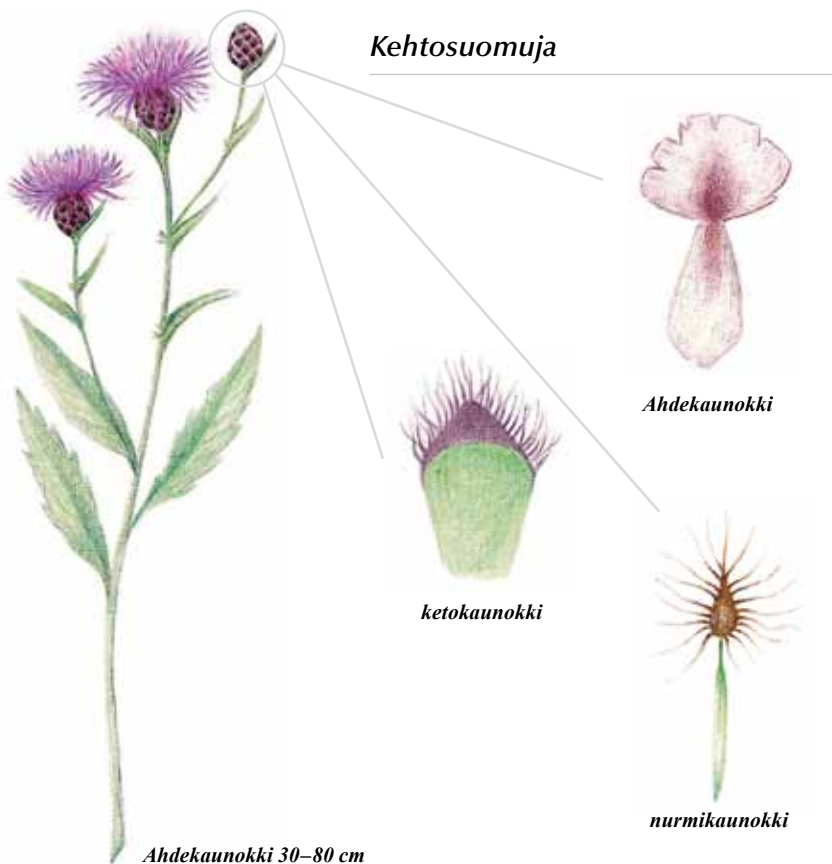
Ruusuruohoa tavataan Kainuun korkeudelle saakka, mutta erillisesiintymiä on löydetty pohjoisempaakin. Laji suosii keveitä hiekka- ja moreenimaita kasvaen niityillä, laidunmailla ja pientareilla. Ruusuruoho hyötyi kaskeamisesta ja on edelleenkin runsain Itä-Suomessa.

Ruusuruoho houkuttelee puoleensa runsaasti erilaisia hyönteisiä, joten niiden tarkkailuun runsaat ruusuruohokasvustot ovat ihanteellisia. Ruusuruoho on muurahaislevintäinen laji. Kasvin siemenissä on rasvapitoinen lisäke, jota muurahaiset käyttävät ravintonaan, ja samalla kuljettavat siemeniä paikasta toiseen.

Purtojuuri

Purtojuuri kasvaa yleisenä Satakunnan ja Etelä-Savon korkeudelle asti. Kasvupaikkoinaan laji suosii savipitoisia alueita, ja alkuperäiset kasvuympäristöt sijaitsevatkin lehdoissa sekä jokien, järvien ja meren rannoilla. Näiden lisäksi lajia tavataan runsasravinteisilta soilta. Ihmisen luomissa ympäristöissä laji viihtyy laitumilla ja pientareilla.

Purtojuuri on myöhäiskesän kukkija ja aloittelee kukintaansa vasta elokuussa. Siemenet kypsyvät syksyllä, ja varisevat talventörröttäjäksi kuivuneesta varresta hangelle, jota pitkin tuuli kuljettaa niitä uusiin paikkoihin.

Kaunokit

Sinipunakukkaiset kaunokit ovat loppukesän komeita kukkijoita, jotka korkeakasvuisina erottuvat muun kasvillisuuden joukosta. Isokokoisina ne kestävät umpeenkasvua monia muita niitykasveja paremmin. Kaunokkien kukat muistuttavat suuresti toisiaan. Ne on kuitenkin helppo erottaa koristeellisen kukkamykerön alapuolella olevista kehtosuomuista, jotka ovat kaikilla lajeilla erilaiset. Ketokaunokilla on lisäksi liuskaiset lehdet.

Eri kaunokkilajeilla levinneisyys on painottunut eri osiin maata, ja ne ovat löytäneet elinympäristöjä erilaisilta ihmisen muokkaamilta kasvupaikoilta. Ahdekaunokki viihtyy Etelä- ja Lounais-Suomen niityillä ja pientareilla. Ketokaunokin runsaimmat esiintymät sijaitsevat eteläsuomalaisilla kedoilla sekä kuivilla peltojen, teiden ja ratojen pientareilla. Itä-Suomen nurmikaunokki kestää muita kaunokkilajeja paremmin varjostusta ja sitä tavataan niittyjen ja pientareiden lisäksi myös valoista ja rehevistä metsistä, missä se muistuttaa kaskiajoista.

Kaunokit ovat tärkeitä hyönteisten ravintokasveja, ja kaunokkikasvustoja tarkkailemalla voikin nähdä melkoisen joukon erilaisia perhosia ja mesipistiäisiä.

Ruiskaunokki
20–80 cm

Aholeinikki
20–80 cm

Ruiskaunokki

Ruiskaunokki on vanhimpia maahamme viljelyn seurauksena levinneitä tulokaslajeja. Nykyään se on melko yleinen Etelä-Suomessa, mutta esiintyy harvinaisena Oulun korkeudelle saakka.

Ruiskaunokki on vanha peltojen rikkakasvi. Nimensä mukaan lajia on tavattu etenkin ruispelloilta, mutta se kasvaa myös muiden viljojen joukossa. Entisinä aikoina ruiskaunokki saattoi paikoin olla niin runsas, että se värjäsi koko viljavainion sinisävyiseksi. Lisääntymisessään ruiskaunokki on sopeutunut rukiin seuralaiseksi. Ruiskaunokin hedelmät kypsyvät samaan aikaan rukiin kanssa, ja aikoinaan niitä jäi puhdistettaessa viljanjyvien joukkoon. Nykyään ruiskaunokki on tehostuneen viljanpuhdistuksen ja rikkaruohomyrkkujen seurauksena joutunut väistymään ruispelloilta, ja sen kasvupaikat sijaitsevat pientareilla.

Aholeinikki

Aholeinikki on aroilta peräisin oleva kasvi, jota tavataan maassamme Oulun korkeudelle saakka. Laji viihtyy parhaiten kuivahkoilla hiekkan ja soran sekaisilla mailla. Pääosa aholeinikin kasvupaikoista sijaitsee ihmisen luomilla niityillä ja pientareilla, mutta sitä saattaa löytää myös valoisista rinnelehtoista ja kallioilta.

Aholeinikki muistuttaa suuresti sukulaistaan niittyleinikkiä, joka on huomattavasti yleisempi kasvilaji. Aholeinikillä kukkien alapuolella sijaitseva kukkaperä on kuitenkin uurteinen, kun se niittyleinikillä on sileä. Lisäksi aholeinikki on erityisesti varren alaosasta ja lehtiruodeista sirottavakarvainen. Niittyleinikillä karvat sijaitsevat varrenmyötäisesti.

Peurankello
20–80 cm

Hirvenkello
30–100 cm

Peurankello

Peurankelloa kasvaa Suomessa yleisenä Porista Nurmekseen ulottuvan linjan eteläpuolella, erityisesti Järvi-Suomen alueella. Tätä pohjoisempaa laji on harvinainen tulokas. Useimmat lajin kasvupaikat sijaitsevat ihmisen muovaamissa ympäristöissä, kuten tuoreilla niityillä ja pientareilla, mutta lajia tavataan myös lehdossa ja rantatörmillä.

Komeasti kukkivaa peurankelloa on siirretty myös puutarhoihin, ja lajin pohjoisimmat esiintymät saattavatkin olla lähtöisin puutarhakarkulaisista.

Hirvenkello

Hirvenkelloa tavataan maassamme melko harvinaisena Pohjois-Savoon saakka. Yleisin laji on Uudellamaalla, Hämeessä ja Keski-Suomessa.

Lyhytikäinen hirvenkello kukkii vain kerran ja kuolee kukittuaan. Maassa siemenet säilyttävät kuitenkin itävyytensä pitkään, ja maanpinnan rikkouduttua siemenpankissa lymyilleet siemenet voivat itää. Entisinä aikoina hirvenkello löysi kasvupaikkoja metsäpalojen jälkeisiltä aukeilta ja kaskiahoilta. Nykyisin lajin tapaa useimmin teiden ja peltojen pientareilta.

Komean hirvenkellon esiintymien hoitaminen on yksinkertaista. Kasvupaikan umpeenkasvu estetään raivauksin. Aluetta voi myös niittää, kunhan ei katko kukintoversoja. Maanpintaa pienialaisesti paljastamalla siemenille luodaan avoin itämispaikka.

Hirvenkello muistuttaa suuresti sukulaistaan peurankelloa. Hirvenkellon kukat ovat kuitenkin vaaleansinisiä, kun ne peurankellolla ovat sinipunaisia. Lisäksi hirvenkello on kauttaaltaan karheen karvan peitossa. Hirvenkellon alimmat lehdet kapenevat tasaisesti ruotia kohti, kun peurankellon lehtien lapa on herttatyyvinen eli sydämenmuotoinen.

Mäkitervakko 20–50 cm

Mäkitervakko

Mäkitervakko on Suomessa alkuperäinen luonnonkasvi kalliokeidoilla ja harjunrinteillä. Laji on hyötynyt ihmisen toimista leviten hiekkapohjaisille kedoille ja niityille sekä teiden ja ratojen pientareille. Mäkitervakko värittää kasvupaikkansa kauniin sinipunaisiksi jo alkukesällä Pori–Joensuu-linjan eteläpuolella sekä harvinaisempaan myös Perämeren ympäristössä.

Mäkitervakon esiintyminen kertoo, että kasvupaikka on tavanomaista monipuolisempi keto, jota kannattaa hoitaa niittämällä tai laiduntamalla. Kuivilla kasvupaikoillaan mäkitervakko pärjää jopa ilman vuosittaista hoitoa, kunhan puuston varjostus pidetään kurissa.

Mäkitervakko lienee saanut kansanomaisen nimensä tervakukka varren nivelkohdista eriyvästä tummasta tahmasta. Tahma on suojakeino, jolla kasvi estää asiattomia vierailijoita kiipeämästä kukkiin. Usein tahmaan kiinnittyneinä löytääkin erilaisia pikkueläimiä, kuten muurahaisia ja luteita.

Keltamatarata

Keltamatarata tavataan Etelä-Suomessa Uudestakaupungista Haminaan ulottuvan linjan eteläpuolella. Se on alkuperäinen merenrantaniittyjen ja kallioiden laji, joka on levinnyt myös ihmisen luomille kedoille ja pientareille.

Keltamatarata on ketokasvi, joka on tullut uhanalaiseksi kasvupaikkojen vähenemisen vuoksi. Lisäksi se risteytyy valkokukkaisen sukulaisensa paimenmataran kanssa, mikä on vähentänyt puhtaan keltamataran määrää. Keltamataran erottaa risteymästä kukkien ja lehtien perusteella. Aidon keltamataran kukat ovat voimakkaan tuoksuisia ja syvän keltaisia. Lukuisat pienet kukat muodostavat yhdessä tiheän kukinnon. Risteymämuodolla kukkia on vähemmän, ne

Keltamatarata 20–60 cm

Ketoneilikka 10–30 cm

Heinäratamo 10–50 cm

ovat heikkotuoksuisia ja ainoastaan vaalean keltaisia. Aidolla keltamataralla on lisäksi kapeat ja neulasmaiset lehdet.

Ketoneilikka

Ketoneilikka on vanha ihmisen seuralaiskasvi. Laji on aiemmin ollut melko yleinen Vaasan korkeudelle saakka, mutta on nykyään vähentynyt umpeenkasvun vuoksi. Tämä siro kasvi menestyy vain matalakasvuisilla kedoilla, laidunniityillä ja avoimilla pientareilla. Vaikka ketoneilikka on pienikokoinen, sen kukinta ei yleensä jää huomaamatta lukuisten sinipunaisten kukkien ansiosta. Kauniit kukat ovat auki ainoastaan valoisaan aikaan. Yöksi terälehdet painuvat suppuun ja kukka sulkeutuu.

Heinäratamo

Heinäratamo on vanha ihmisen seuralaislaji. Runsaimpana lajia esiintyy maamme lounaisosissa, missä osa sen esiintymistä sijaitsee vanhojen, jopa rautakautisten asuinpaikkojen yhteydessä. Lounais-Suomessa heinäratamon kasvupaikkoja ovat kedot ja kuivat pientareet. Muualta tulleen heinänsiemenen mukana lajia on levinnyt myös Etelä- ja Itä-Suomeen, missä se viihtyy tuoreilla niityillä ja pientareilla.

Heinäratamon kukinta kestää lähes koko kesän alkaen kesäkuun alusta ja päättyen syksyn kynnykselle. Laji on pääosin tulipölytteinen, ja kukan kevyt ja kuiva siitepöly pelmahtaa ilmaan pienekin tuulenvireen seurauksena. Kypsen siementen pinta muuttuu kostuessaan tahmaiseksi, ja tarttuu ohikulkeviin eläimiin ja ihmisiin. Näin siemenet kulkeutuvat uusille kasvupaikoille.

Jänönapila
10–30 cm

Kevätesikko 15–40 cm

Jänönapila

Jänönapilan kasvupaikat sijaitsevat Lounais- ja Etelä-Suomen kedoilla, kallioilla ja kuivilla pientareilla. Jänönapila on vanha ihmisen seuralaiskasvi, ja lajia on löydetty jopa rautakautisten asuinpaikkojen yhteydestä. Yksivuotinen jänönapila on esiintymisessään oikulinen, mutta sen siemenet voivat säilyä maassa vuosikymmeniä.

Jänönapilan kukat ovat pitkäkarvaisia, ja yhdessä ne muodostavat pörröisen kukinon, kuin jäniksen käpälän. Myös koko kasvi on kauttaaltaan harmaan karvan peitossa. Tästä on kasville etua, sillä kuivilla ja avoimilla kasvupaikoilla karvat suojaavat auringon paahteelta ja estävät kuivumista.

Kevätesikko

Kevätesikkoa tavataan melko yleisenä lounaisimmassa Suomessa, missä se ilahduttaa kehtaisine kukkineen jo varhain keväällä. Alkuperäisillä kasvupaikoillaan laji koristaa lehtometsien aukkopaikkoja. Kevätesikko hyötyi lehdesniittykulttuurista leviten puiden ja pensaiden lomassa oleville valoille niittyaukeille.

Kevätesikko on monivuotinen kasvi. Kesän aikana se varastoi ravintoa juurensa seuraavan kevään kukintaa varten. Kasvi valmistaa myös lehtiruusukkeen, joka talvehtii vihreänä. Juureen kerätyn ravinnon ja lehtiruusukkeen turvin se pystyy aloittamaan kukintansa jo varhain keväällä.

Kevätesikko on Ahvenanmaan maakuntakukka.

Kullero 30–60 cm

Pulskaneilikka 25–60 cm

Kullero

Kulleroa tavataan lähes koko maassa, mutta runsain se on Pohjois-Suomessa sekä Etelä-Hämeessä. Kulleron alkuperäiset kasvupaikat sijaitsivat tulva- ja tunturiniityillä, lähteiköissä ja lehdoissa, mutta ihmisen myötä laji on levinnyt monenlaisille kosteille niityille. Kullero on luonteenomainen erityisesti Lapissa, missä sen kukat värjäävät niityt komean keltaiseksi jo alkukesällä.

Kullero hyötyi perinteisestä niittotaloudesta, vaikka onkin korkeakasvuinen laji. Tämä johtuu siitä, että varhaisena kukkijana sen siemenet ovat ehtineet kypsyä jo ennen niittoa.

Kulleroa pölyttää kullerokärpänen. Tämä pieni kärpänen tunkeutuu pallomaisesti asettuneiden kehälehtien keskelle jäävästä aukosta sisään, pölyttää kukan ja munii sikiäimiin. Kun kärpäsen toukat kehittyvät, ne syövät palkkioksi osan siemenistä.

Kullero on Lapin maakuntakukka.

Pulskaneilikka

Koristeellista pulskaneilikkaa tavataan Oulun ja Pohjois-Karjalan korkeudelta pohjoiseen. Luontaiset kasvupaikat ovat hiekka- ja sorapohjaisia jokien rantoja, jotka tulvivat keväisin, mutta kuivuvat kesän tullen. Lajia esiintyy myös kallioilla. Näiltä alueilta pulskaneilikka on levinnyt kaunistamaan myös ihmisen luomia ketoja, niittyjä ja pientareita.

Pulskaneilikka on kilpailukyvyltään heikonlainen, ja sen luontaiset kasvupaikat jokien rannoilla sijaitsivatkin alueilla, jotka virtaava vesi, jää ja tuuli pitivät avoimina. Kasvillisuuden sulkeutuessa pulskaneilikka joutuu vetäytymään. Avoimia ympäristöjä syntyi aikoinaan myös ihmisen toimesta, kun karjalle niitettiin talvirehua niityiltä.

Hoito lisää kukkaloistoa

Maatalousympäristön kasvien elinympäristöt ovat syntyneet ihmisen käden kosketuksen avulla. Myös säilyäkseen ne tarvitsevat ihmisen hoitoa. Arvokkaiden kasvien elinympäristöjä voi hoitaa niittämällä tai laiduntamalla.

Niitetyt alueet monimuotoisia

Niittäminen on niittyjen perinteinen hoitomuoto, ja maamme monimuotoisimpien niittyjen värikäs kukkaloisto onkin kehittynyt niiton seurauksena. Niittyjen lisäksi niittäminen sopii avointen pientareiden sekä puustoisten reunavyöhykkeiden ja saarekkeiden hoitoon.

Tasaisilla ja kivettömillä alueilla niitto onnistuu hyvin koneella, mutta muilla alueilla se on parasta tehdä käsin. Suositeltavin niittoväline on leikkaavateräinen, olipa se sitten traktorin vetämä niittokone, käsikäyttöinen mininiittokone tai viikate. Leikkaavateräisen välineen ansiosta kasviin tulee tasainen leikkauspinta. Murskaavateräiset laitteet puolestaan rikkovat leikkauspinnan, jolloin kasvi altistuu kuivumiselle ja sienitaudeille. Aluetta on kuitenkin parempi niittää, kuin jättää se kokonaan ilman hoitoa. Jos leikkaavateräistä laitetta ei ole mahdollista käyttää, niitä murskaavateräisellä.

Alueet niitetään kerran kesässä. Paras niittoaajankohta on heinäkuun lopussa tai elokuun alussa, jolloin kasvit ovat ehtineet kukkia ja siemenet kypsyä. Myös linnut ovat ehtineet saattaa poikaset maailmaan. Niittoaineksen annetaan kuivahtaa muutaman päivän, jotta siemenet varisevat maahan. Tämän jälkeen se korjataan pois. Niittoaineksen pois korjaaminen on tärkeää, jotta maan pinta säilyy avoimena ja valoisana. Näin kasvit pääsemät itämään. Samalla myös ravinteiden määrä vähenee. Niittoaineksen voi käyttää hyödyksi rehuna tai kuivikkeena, kompostoida tai polttaa.

Arvokkaiden kasvien kannalta parasta on niittäminen joka vuosi, mutta niittäminen joka toinenkin vuosi voi auttaa paljon.

Korvaamaton karja

Laiduntavat eläimet ovat lähes korvaamattomia luonnonhoitajia, ja ne sopivat erityisen hyvin maastoltaan epätasaisille, kivisille ja puustoisille alueille.

Eri eläinlajeilla ja roduilla on oma luonteenomainen tapansa käyttää laitumen tuottoa hyväkseen. Kaikkia eläimiä voi kuitenkin laiduntaa luonnonlaidunalueilla. Suosittuja laiduntajia ovat emolehvät ja nuorkarja. Erityisen hyvin luonnonlaitumille sopivat erilaiset alkuperäisrodut, sillä ne pystyvät hyvin käyttämään hyödykseen luonnonlaitumien rehun.

Eläinten hyvinvoinnin ja kasvien menestymisen kannalta oikean laidunnuspaineen eli eläinmäärän ja laidunkauden pituuden löytyminen on tärkeää. Liian vähäisellä laidunnuspaineella alue kasvaa umpeen. Liian suuren laidunnuspaineen seurauksena puolestaan kasvit syödään maata myöten, jolloin ne eivät pääse kukkimaan ja lisääntymään. Useimmiten laidunnuspaine on sopiva silloin, kun hyvin syötyjen kohtien lomassa on siellä täällä syömättömiä kasvituppaita.

Luonnonlaitumilla laiduntaville eläimille ei anneta lisärehua, vaan syötävän ehtyessä eläimet siirretään toiselle laitumelle. Lisärehun mukana alueelle kulkeutuu ravin-teita. Lisärehun antamisen seurauksena aluetta voi myös laiduntaa enemmän, kuin sen kestäkyky sallii. Tämä aiheuttaa maaperän tallautumista ja kulumista.

Luonnonlaitumia myös laidunnetaan erillään peltoalueista, mikä estää rehevöitymistä ja viljelylajien siementen kulkeutumista luonnonlaidunalueille.

Osan tiloista lopettaessa toimintansa eläimetkin ovat paikoin käyneet harvinaisiksi. Eläimet ovat kuitenkin varsinaisia katseenvangitsijoita laiduntaessaan maalaismaisemassa. Arvokkailla kohteilla laiduntavien eläinten ei aina tarvitse olla omia. Laidunpankin kautta voi ilmoittaa luonnonlaitumiaan hoitoon ja etsiä laiduntavia eläimiä. Laidunpankkiin voi myös ilmoittaa, jos omistaa eläimiä ja haluaa niille sopivia laidunmaita. Lisätietoja laidunpankista saa nettiosoitteesta www.laidunpankki.fi.

Kunnostaminen palauttaa alueen arvoja

Monet maatalousalueiden arvokkaat kohteet ovat aikojen kuluessa jääneet hoidon ulkopuolelle. Kunnostaminen on palkitsevinta aloittaa aiemmin käytössä olleilta, mutta ei täysin umpeenkasvaneilta kohteilta. Näiden alueiden lajisto ja kaunis maisema palautuvat nopeimmin. Kuitenkin myös monista uusista alueista voi hoidon avulla kehittyä maisemallisesti merkityksellisiä ja lajistoltaan rikkaita. Kunnostamisen arvoisia kohteita on erityisen paljon reunavyöhykkeillä, pientareilla, niityillä ja hakamailla.

Puustoisten alueiden kunnostaminen

Puustoisia kohteita ovat esimerkiksi pellon ja metsän väliset reunavyöhykkeet, peltojen keskellä sijaitsevat puustoiset saarekkeet sekä hakamaat. Kunnostaminen onnistuu parhaiten alueilla, joilla vanhan valtapuuston tai suurten maisemapuiden lomassa on umpeenkasvavia niittyaukkoja. Entisille niittyaukioille on levinnyt pensaita ja nuoria puiden taimia. Puiden ja pensaiden lomassa sinnittelee vielä myös niittyjen kukkia. Erityisesti pellon ja metsän reunavyöhykkeitä kunnostettaessa kannattaa aloittaa etelään avautuvista, aurinkoisista ja lämpöisistä alueista.

Kunnostaminen aloitetaan raivaustöillä. Työskennellessäsi muista:

- Alkuraivaus on parasta tehdä talviaikana tai elokuun puolivälin jälkeen, jotta ei vaurioiteta kasvillisuutta eikä häiritä lintujen pesintää.
- Suuret raivaustyöt on hyvä jakaa usealle vuodelle. Näin voi seurata alueen kehityksen.

tymistä. Samalla myös hillitään kasvuryöpsähdyistä, joka aiheutuu kaadettujen puiden ja pensaiden juurista vapautuvista ravinteista.

- Aluksi raivataan avoimiksi entisiä niittyaukkoja sekä avoimien alueiden, kuten peltojen reunavyöhykkeitä.
- Raivauksissa poistetaan umpeenkasvua aiheuttavaa nuorta pensaikkoa ja puiden taimia. Myös havupuita poistetaan, sillä niiden neulaskarike hajoaa hitaasti ja happamoittaa maata.
- Suuret lehtipuut ja jalopuut säästetään.
- Myös lahoppuut ja pökkelöt jätetään.
- Suurten maisemapuiden annetaan jäädä maiseman komistukseksi.
- Jos kaulaat jälkivesoja tekeviä leppiä ja haapoja, säästä suuret ja vanhat haavat, sillä ne ovat monimuotoisuuden kannalta tärkeitä puita. Monet eliöt eivät voi elää millään muulla puulla, kuin haavalla.

Kunnostuksen päätteeksi raivausjätteet kerätään alueelta pois. Näin ne eivät hajotessaan rehevöitä maata, ja maan pinta pysyy avoimena. Raivausjätteet voi käyttää hyödyksi esimerkiksi hakkeena tai polttaa.

Raivauksen jälkeen maan pinnalta vapautuu paljon uutta kasvutilaa ja sinne pääsee valoa. Tämä aiheuttaa usein korkeakasvuisten ja rehevyyttä ilmaisevien lajien lisääntymistä. Jotta kukkaloisto saataisiin palautettua alueelle, hoidon jatkaminen niittämällä tai laiduntamalla on usein tarpeen.

Avoimien alueiden kunnostaminen

Kasvien kannalta tärkeitä avoimia alueita ovat pientareet ja niityt.

Jotta saataisiin palautettua alueille ominainen valoisuus ja avoimuus, raivataan niille levinneitä puita ja pensaita. Perinteisille katajakedoille jätetään katajia. Puiden ja pensaiden lisäksi kohteet ovat usein vallanneet korkeakasvuiset heinät, rikkakasvit tai vadelmat. Jotta nämä tiheässä ja korkeiksi kasvavat lajit saadaan taltutettua, alueita voi ensimmäisinä vuosina niittää parikin kertaa kesässä. Ei toivottujen kasvien niittäminen tehdään aina ennen kukintaa. Useimmiten ensimmäinen niitto ajoittuu juhanusta edeltävään aikaan ja toinen niitto heinäkuun loppupuolelle. Niittoaines korjataan pois, jottei maan pinnalle kerry karikekerrosta.

Erityistuista eniten hyötyä kasveille

Maatalouden ympäristötukeen sisältyy monia mahdollisuuksia hoitaa kasveja ja niiden elinympäristöjä. Eniten hyötyä saadaan erityistukien avulla. Näistä perinnebiotooppien hoito ja luonnon monimuotoisuuden edistäminen tarjoavat mahdollisuuksia sekä kasvien että niistä riippuvaisten eläinten hoitamiseen. Lisätietoja ympäristötuista saa maaseutuvirastosta, kunnan maaseutuviranomaiselta, ELY-keskuksesta ja ProAgria Maaseutukeskuksesta.

Maatalouden täydentävät ehdot

Maatalousympäristössä esiintyy harvinaisia lajeja, jotka on suojeltu luontodirektiivin liitteiden II ja IV b perusteella. Nämä lajit ovat rauhoitettuja ja EU:n erityisen lajisuojelun piirissä. Lajeja ovat

Kasvilaji	Tieteellinen nimi	Esiintymisalue
Idänverijuuri	Agrimonia pilosa	Kuivat ja tuoreet niityt Hämeessä
Upossarpio	Alisma wahlenbergii	Merenrantaniityt Perämerellä
Pohjansorsimo	Arctophila fulva var. pendulina	Merenrantaniityt Perämerellä
Pikkunoidanlukko	Botrychium simplex	Kalliokedot ja niityt Varsinais-Suomessa
Nelilehtivesikuusi	Hippuris tetraphylla	Merenrantaniityt
Lietetatar	Persicaria foliosa	Tulvarannat
Ruijanesikko	Primula nutans var. jokelae	Merenrantaniityt
Rönsysorsimo	Puccinellia phryganodes	Merenrantaniityt

Hyödyllisiä linkkejä

www.ely-keskus.fi

kotiniitty.net

www.laidunpankki.fi

www.maaajakotitalousnaiset.fi

www.mavi.fi

www.mmm.fi

www.proagria.fi

www.riista.fi

www.sll.fi

www.wwf.fi

www.ymparisto.fi

Lisätietoja

Kohteiden hoidon neuvontaa antavat ProAgria maaseutukeskusten / maa- ja kotitalousnaisten maiseman- ja luonnonhoidon neuvojat, jotka laativat lisäksi hoitosuunnitelmia. Tietoja erityistukien hakemisesta saa maaseutuvirastosta ja ELY -keskusten maaseutuostoilta, missä myös päätökset sopimuksista tehdään.

Teksti: **Hanna Seitapuro**

Kasvipiirroksat: **Susanna Alakarhu**

Kuvat (kuvaaja, sivunumero ja kuvan aihe): **Tapio Heikkilä**: 3 lehmät laitumella, 4 kallioketo, 13 tuore niitty, 31 mininiittokone, 32-33 lehmät niityllä, 34 kunnostustöitä, 36 polku. **Kirsi Kujala**: 30-31 traktoriniittoa. **Teemu Lehtiniemi**: 3 ahomansikka. **Taimi Mahosenaho**: 30 sormipalkkiniittokone. **Jorma Peiponen**: 1 lapsi harakankelloniityllä. **Kari Salonen**: 8-9 piennar. **Hanna Seitapuro**: 2 tuore niitty, 3 perhonen kukalla, 6 reunavyöhyke, 7 tien piennar, 10-11 pihaketo.

Painovuosi: 2010. Painosmäärä: 10 000. Paino: Suomen Graafiset Palvelut.

Oppaan tekoon on saatu tukea maa- ja metsätalousministeriön ympäristötuen koulutusmäärärahoista ja maaseutuverkostolta.

MAA- JA METSÄTALOUSMINISTERIÖ

*Maatalousympäristö
pystyy ylläpitämään
rikasta kasvimaailmaa.
Monimuotoinen tila-
kokonaisuus tarjoaa
runsaasti erilaisia
elinympäristöjä, joissa
kasvit elävät. Monet
lajit olisivatkin har-
vinaisempia ilman
ihmisen toimenpiteitä.
Rikas kasvimaailma on
syntynyt ihmisen käden
kosketuksen avulla ja
tarvitsee myös säilyäk-
seen ihmisen hoitoa.*

*julkaisija:
BirdLife Suomi ry
www.birdlife.fi
puh. (09) 4135 3300
sähköposti:
toimisto@birdlife.fi*

MAAILMAN LUONNONSUOJELUKESKUS